

УДК 316.356.4

ЕМІГРАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ЖІНОЧОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

О. С. Химович

Львівський національний університет імені Івана Франка
ksjyshonhello@yandex.ru

Розглянуто особливості жіночої еміграційної активності в сучасному українському соціумі. Основу дослідження становлять статистичні дані та індивідуальні глибинні інтерв'ю.

Ключові слова: міграція, активність жіночого населення.

Термін “міграція” походить від лат. *migratio*, що означає переміщення, переселення. Як звичайно, поняття “міграція” в соціогуманітарних науках, розглядають не тільки як “просторовий рух населення”, а також у зв’язку з тими чи іншими його аспектами, наприклад: часовим простором, правовим статусом, територіальним та ін. У науковій літературі еміграцією називають переселення (добровільне чи примусове) в іншу країну на постійне або тимчасове місце проживання, зумовлене будь-якими чинниками [1]. Ще одне трактування – це місце або час перебування за межами батьківщини після такого переселення або сукупність емігрантів, що проживають у певній країні [1].

Сучасні міграційні процеси – невід’ємна частина життя багатьох українських сімей, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження. В українських офіційних та неофіційних джерелах, у тому числі у ЗМІ, можна знайти різні дані стосовно кількості трудових мігрантів, які протягом останніх років виїхали на роботу за кордон. Діапазон таких оцінок коливається від 2 до 5 млн осіб [2]. І це не дивно. Адже з’ясувати точну або хоча б приблизну кількість українських заробітчанин за кордоном надзвичайно важко, зважаючи на переважно нелегальне їх перебування там та небажання ставати об’єктом обліку як українських консульських служб, так і міграційних служб країни перебування [2].

Після непродуманих реформ початку 90-х років ХХ ст., більша частина населення країни опинилась за межею бідності. Безробіття або ж мізерні заробітні плати та затримка їхніх виплат, економічна нестабільність, відсутність безпеки громадян слугували підставами для потужних еміграцій населення України. Отже, головним чинником еміграції українського населення на початку 90-х років, була економічна криза в країні. Забезпечення сім’ї, належна освіта для дітей, ліпші умови праці в майбутньому – це ті чинники, які в багатьох випадках призводили до виїзду українських жінок, як і чоловіків, за кордон.

На сучасному етапі українське суспільство трансформується, і зазнає суттєвих змін, які проникають у всі сфери людського життя. Сьогодні суспільство вже не відчуває “еміграційного буму” 90-х кінця ХХ ст., однак і тепер Україна переживає значну втрату молодих, перспективних, цілеспрямованих громадян. Стрімкий розвиток та постійні зміни в суспільстві призводять до потреби керування міграційними процесами.

Одним з наслідків міграційних процесів є трансформація рольових структур українських структур, коли жінка в українських сім'ях перебирає на себе функцію “годувальника родини”, що не може не позначитися на стосунках з дітьми та чоловіком, які здебільшого “відчужуються”. Значна частина родинного життя залишається поза увагою жінки. І це особливо відчутно в українській сім'ї, яка завжди була традиційною і, дещо навіть консервативною. Зміна ролі жінки в родині призводить до трансформації форм сімейного життя, а відтак і до зміни в суспільних структурах.

Сьогодні обговорюють проблему еміграції, проводять дослідження, опитування, моніторинги. Міграцію як загальне явище вже вивчають, проте українські вчені ще порівняно мало уваги приділяють трансформації сімейного життя внаслідок трудової міграції та, зокрема, специфічним наслідкам жіночої трудової міграції. Проблемою міграційних процесів в Україні займаються О. Хомра, І. Прибиткова, В. Євтух, О. Малиновська, В. Банних, О. Беляєв, В. Васильченко, Т. Петрова, О. Ємець, В. Новік та ін. [1]. Більшість з них розглядали загальні тенденції еміграції, не зосереджуючи уваги на трудовій міграції жінок.

Наша мета полягає в реконструкції еміграційної активності жінок за допомогою біографічних інтерв'ю. Ми намагалися коротко проаналізувати такі теми, виявлені під час інтерв'ю, як причини трудової еміграції, умови переїзду та перебування за кордоном, повернення на Батьківщину. *Об'єкт дослідження* – жінка-трудова емігрант, *предмет* – еміграційна активність українських жінок. Завдання дослідження полягають у з'ясуванні таких моментів: 1) у які країни найчастіше виїжджають українки; 2) характер і умови праці жінок за кордоном; 3) життєві траєкторії жінок після повернення на батьківщину.

Ми провели десять інтерв'ю з жінками-трудоваими мігрантами. Умовно можна спробувати поділити жінок-емігрантів на дві категорії за часом їхнього перебування за кордоном. До першої групи зачислено жінок-емігрантів, які перебувають понад п'ять років за кордоном. Таке довготривале безвізне проживання дає право на легалізацію перебування й отримання статусу трудового емігранта. Це, відповідно, створює емігрантам можливість вищої оплати праці, права на щорічну відпустку, медичне обслуговування. До другої групи належать жінки, які щорічно повертаються на батьківщину, щоб за якийсь час знову емігрувати за кордон.

Визначити масштаб української трудової міграції дуже важко. В низці джерел можна виявити приблизні цифри, які часто значно відрізняються. Зібрані журналістами “Львівської газети” приблизні дані засвідчують, що найбільше наших

земляків працює в Росії – близько 1 млн, близько 500 тис. в Італії, деє близько 300 тис. у Польщі, 200 тис. у Чехії, 150 тис. у Португалії і близько 100 тис. в Іспанії. Основна частина українських трудових мігрантів перебуває за кордоном нелегально, рідше – напівлегально і вже зовсім рідкісним винятком є легальне перебування та працевлаштування. Наприклад, у Москві, за оцінками деяких експертів, нелегально працює близько 400 тис. людей з країн близького зарубіжжя. Всього у Росії понад мільйон мігрантів, і близько половини з них – вихідці з України [4]. В Іспанії працює понад 360 тис. українців [5]. Федерація українських асоціацій вважає, що їх 0,5 млн. Дві третини – нелегали [5]. В Італії перебуває близько 120 тис. нелегальних мігрантів з України, і тільки 8 тис. українців легально працюють у цій країні [6]. У Польщі кількість тих, хто звертався за отриманням дозволу на легальне працевлаштування, коливається від 2 до 3 тис. осіб у рік, що становить не більше декількох відсотків від загальної кількості українців, які працювали в цій країні [7].

Найчастіше жіноче населення України виїжджає у такі країни, як Італія, Чехія, Польща, Португалія, рідше в Росію (згідно з проведеним опитуванням). Росія належить до країн, куди здебільшого виїжджають чоловіки, значно рідше – жінки. Італія, Португалія – це країни так званого далекого зарубіжжя. Туди їдуть переважно на довготермінові заробітки. У Польщу та Чехію (країни близького зарубіжжя) виїжджають на короткотермінові заробітки. Також можна простежити і тенденцію, коли жінка-трудоий мігрант виїжджає на роботу в країни близького зарубіжжя, а згодом переїжджає у країни далекого зарубіжжя. Спонукальним чинником до такого переїзду є передусім вищий рівень оплати праці. На думку респондентів, ці країни є розвиненішими, і тому якщо жінки психологічно готові до подальшої еміграції, вони переїжджають у країни далекого зарубіжжя¹.

Українські громадяни емігрують за кордон з причин, які сьогодні можна згрупувати так: економічні, особисті, соціально-професійні та культурні. Через економічний чинник виїхало дев'ять з десяти респондентів і лише один інформатор повідомив, що поїхав на роботу за кордон через сімейні негаразди. Отже, більшість респондентів виїхала за кордон через незадоволення матеріальним становищем. Значна частина опитаних перед від'їздом ставила за мету заробити грошей для нормального проживання, як зазначила респондентка Стефанія Миколаївна, “на хліб насущний”. Респондент Марія Петрівна виїхала для того, щоб заробити грошей для навчання дітей. Зі слів респондентів, є і такі причини їхньої еміграції, як бажання заробити гроші для ремонту, купівлі нової квартири чи будинку.

Що ж до місця праці, то простежено таку тенденцію. На початку перебування за кордоном усі опитані жінки були зайняті в домашньому секторі. Це переважно хатні робітниці, няні чи ті, які доглядали за пристарілими і людьми літнього віку. Нелегалізовані емігранти-жінки, працюючи нянями і доглядальницями, виконували

¹ Записано 28.08.2006 р. у м.Миколаєві Львівської обл. від Марти Богданівни, 1966 року народження.

додаткову неоплачувану працю з хатнього господарства. Однак з часом, коли жінки-трудова мігранти адаптувалися, вивчили мову, легалізували своє становище, вони найчастіше змінюють місце праці та місце проживання. Якщо раніше вони були прив'язані до дому і сім'ї, в якій проживали, то тепер вони мають змогу винаймати окреме житло, й отримувати ліпше оплачувану працю. Наприклад, найчастіше легалізована жінка-емігрант шукає роботу у кількох сім'ях, де займається лише прибиранням. Такий вид робіт надає їй вищого статусу, порівняно з попередньо виконуваною роботою. Зі слів респондента М. П. Кушнір : "... спочатку працювала в сім'ї, де бавила дітей ...тепер маю чотири контракти, приходжу зі своїми ключами прибираю ... після обіду маю трьох дітей ... до мене добре ствляється ... мені довіряють ...".

Серед опитаних є жінка, яка працює інженером на одній з фармацевтичних фірм. Респондент І. П. Сидор є швидше винятком серед опитаних, оскільки вона одружена з італійцем, і саме він допоміг їй з влаштуванням на цю фірму. Перед знайомством І. П. Сидор працювала, як звичайно, доглядальницею за пристарілим.

Після того, як жінки-емігранти досягнули початково поставлених перед собою цілей, вони не бажають повертатися на батьківщину. У більшості інтерв'ю фігурує фраза "повертатися... принаймні не зараз". Причин на це є декілька. По-перше, заробітна плата, яку пропонують сьогодні в Україні, є для них занадто низькою, адже за кордоном за цю ж роботу їм пропонують значно вищу оплату. По-друге, проживши тривалий період за кордоном, жінка-емігрант адаптувалася до рівня життя, який є там. По-третє, пропрацювавши за кордоном тривалий час, і здавалось уже, втілюючи в життя поставлені перед виїздом цілі, вони не готові сьогодні повернутися, тому що змінилися потреби та ставлення до багатьох речей.

На момент проведення інтерв'ю дві з десяти жінок після повернення на батьківщину влаштувалися на роботу. Проте обоє в перспективі планують знову поїхати на роботу за кордон.

Респондент І. П. Сидор, яка виїхала в Італію на заробітки і там одружилася й народила доньку, також не збирається повертатися в Україну, тому що сьогодні для себе, а тим більше для своєї доньки, не бачить майбутнього в Україні. Вона повертається на батьківщину лише відвідати батьків та брата.

Отже, українське суспільство сьогодні зіткнулося з низкою проблем, які виникають як "постеміграційний синдром". Зазвичай називають лише негативні сторони еміграції українців. І справді, українське суспільство, як і українська держава, ще не раз буде відчувати в майбутньому наслідки такого некерованого відтоку робочої сили, а сім'я як основа суспільства – відчує відчуження в родині (часті розлучення серед трудових мігрантів), втрату зв'язку поколінь і інші не менш негативні соціальні чинники.

Однак із записаних інтерв'ю простежено і позитивну сторону еміграції українців, про що зазначають самі респонденти. Наприклад, виїзд за кордон змінив їхнє бачення деяких, здавалось б, незмінних речей, змінив їхній світогляд, ціннісні орієнтації.

1. Ровенчак О. Вивчення та класифікація міграцій у науковій літературі з соціогуманітарних наук як спроба наближення до операціоналізації понять // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 127 - 139.
2. Карпачова Н. Трудова міграція завдає шкоди економіці України. Виступ на сесії Верховної Ради Уповноваженого з прав людини Н. Карпачової з доповіддю “Про стан дотримання і захист прав громадян України за кордоном” // Громад. контроль. – 2003. – №4. – С. 2.
3. Кириленко Н. В. Міграційні процеси в Україні та їхні соціальні наслідки // Методолгія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць: У 2 ч. – Т. 2. – Харків: ВЦ Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна, 2006. – С. 52 - 56.
4. Конечна Й. “Йшли на захід...” “ Про міграційні плани українців // Українська трудова міграція в контексті змін сучасного світу / За ред. І. Маркова. – Львів: Манускрипт, 2005. – С. 126 - 138.
5. Юдина Т. О. социологическом анализе миграционных процессов // СОЦИС. – 2002. – №10. – С. 102 - 109.
5. Кушніренко Н. Повернімо заробітчанин додому! // Експрес. – 2005. – 19-26 травня. – № 56. – С. 9.
6. Малімон Н. А на площі Гарібальді продають роботу... // День. – 2001. – 25 травня. – № 91. – С. 4.
7. Столович Л. Об общечеловеческих ценностях // Вопросы философии. – 2004. – № 7. – С. 86 - 97.
8. Володько В. Вибір країни міграції та життєві траєкторії українських трудових мігрантів (регіональний аспект) // Вісник Одес. нац. ун-ту. Соціологія і політ. науки. – 2007. – № 12 (6). – С. 679 - 686.

UKRAINIAN WOMEN EMIGRATION ACTIVITY

O. S. Khymovych

Ivan Franko National University of Lviv
ksjyshonhello@yandex.ru

The article considers specifics of women emigration activities in contemporary Ukrainian society. The research discussed in the article is based on statistical data and in-depth interviews.

Key words: emigration, activities of Ukrainian women.

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2007

Прийнята до друку 10.01.2008